

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVII (2019).
Книжка / Issue 1

ВИЗАНТИНИСТИКАТА ПО СТРАНИЦИТЕ НА СПИСАНИЕ „ЕПОХИ“

Димитър Й. ДИМИТРОВ

THE BYZANTHOLOGY ON THE PAGES OF *EPOHI [EPOCHS]* SCHOLARLY JOURNAL

Dimitar Y. DIMITROV

Abstract: The article examines the research in the *Epoхи* journal, devoted to Byzanthology. It is not an easy task as the question what is Byzantium and when it begins and ends is disputed. Another problem is that there are no clear boundaries between Byzanthology proper and Medieval Bulgarian history and Medieval Balkan history. Various aspects of Byzantine history – political history, ideology, diplomacy, numismatics, historical sources, subjects that are on the borderline with classical philology have been examined by many authors not only from Bulgaria but also from abroad. Among the most famous authors that have published their articles in *Epoхи* we can mention Vasil Gyuzelev, Vasilka Tapkova-Zaimova, Plamen Pavlov, Kazimir Popkonstantinov and many others.

Key words: *Epoхи*, Byzanthology, Byzantium, Late Antiquity, Medieval Bulgarian history, Medieval Balkan history.

Да се проследи византистиката, нейното присъствие и развитие по страниците на списание *Epoхи* е на първ поглед лесна задача, но с определени условия и предварителни уговорки. На първо място, за пореден път възниква въпросът какво е това „Византия“, кога започва, кога свършва. Доколкото Ромейската империя е пряко продължение на Римската, въпросът „кога“ винаги е стоял пред изследователите, а и пред студентите в лекционните зали и семинари. С известна условност е постигнат консенсусът, че византийският феномен започва с Късната античност с реформите на Диоклециан, тетрархията и управлението на Константин Велики. По тази причина всяка тема, която засяга късноримския период, по презумпция ще намери място в настоящия обзор. Що се отнася до края, предпочитам да се ограничи до XV век, включвайки и ранния поствизантийски период.

Следващият проблем идва от невъзможността да се отдели чистата византийска тематика от средновековната балканска, и в частност от средновековната българска тематика. Все пак аз ще се въздържа да коментирам материали, които влизат до голяма степен в класификацията „Средновековна българска история“.

На следващо място, по страниците на списание *Epoхи* срещаме материали, свързани с византийската тематика, но от различен ъгъл и от различно естество – политическа история, идеология и дипломатика, нумизматика, рецензии, извороведски изследвания и такива, които граничат с класическата филология. Що се отнася до последните, да не забравяме, че академичната византистика тръгва от германския свят в края на XIX век именно като част от престижната и популярна тогава класическа филология.

Обзорът започвам с томовете от далечната вече за младите колеги 1994 г. В том 2, книжка 2 Павел Георгиев представя отношението на британския просветител от XVIII век Едуард Гибън към Византия и православие – отношение, което откровено можем да дефинираме като враждебно, дори презрително. Макар и съобщението да не е рецензия в класическия смисъл на думата, то поставя началото на добра традиция да се представят различни изследвания, монографии и сборници по страниците на *Epochi*, някои от тях пряко или косвено свързани с Византия. Иначе в същия брой е поместена и статията на Николай Кочев, от която разбираме, че името на известния късновизантийски философ и богослов трябва да се произнася Паламас, а не Палама, както и че империята е „ромейска“, а не византийска – това и аз се опитах да въведа в по-младите си години, но очевидно инерцията на техническото понятие „Византия“ е много силна, за да бъде преборена, поне засега.

Том 2, кн. 4 от 1994 г. е посветен преимуществено на древна Тракия. Аз бих посочил там статията на Бистра Божкова „*Монетна политика в Тракия през IV век*“.

В том 3, кн. 2 от 1995 г. четем интересния материал на Димчо Момчилов за Североизточна Тракия през VII–X век, както и моята рецензия върху книгата на Alain Ducellier „*Lez Byzantines. Histoire et Culture*“.

Том 5, кн. 1 от бурната иначе 1997 г. е първият, в който материалите, посветени на византийска и средновековна българска и балканска история доминират. Това не е случайно – томът е посветен на паметта на акад. Димитър Ангелов, починал на Бъдни вечер през 1996 г. Томът започва с *In memoriam* под авторството на Георги Бакалов, а сред материалите в него бих споменал обзорната студия за куманите във Византийската империя на колежата Пламен Павлов, наблюденията върху развитието на среднобългарския език на акад. Васил Гюзелев, статиите на П. Ангелов за външния вид на българите във византийската книжнина, на Б. Николова за византийско-българските отношения по времето на Омуртаг, на И. Илиев за Регинския мир и средновековната Цепена, както и редица други медиевистични материали. Томът завършва с „непознатия“ Димитър Ангелов, автор на шеговити и закачливи стихотворения и епиграми от 60-те и 70-те години на XX век, посветени обаче на сериозни теми – от македонстването и роенето на нови нации от плътта на българската нация до злободневните проблеми на учения и интелектуалеца в ония времена. Трябва да се подчертае, че някои от стихотворенията и епиграмите са твърде смели в контекста на социалистическата българска реалност.

В следващата книжка 2 от 1997 г. е поместен отзивът на Г. Бакалов за сборника в памет на проф. Петър Мутафчиев, издание на издателството на Софийския университет.

Том 6, кн. 2 от 1998 г. можем спокойно да наречем „археологически“ заради многото материали там, посветени на археологическата тематика и на древността. Това не е случайно, доколкото томът е следствие от проведената юбилейна конференция, посветена на паметта на проф. Велизар Велков и във връзка със 70-годишнината от неговото рождение. В сборника се срещат много статии, които имат отношение и към византийската археология и византийско-българските контакти, включително и тези на нашите колеги Казимир Попконстантинов и Росина Костова.

През следващите няколко години византистиката се поизгубва от страниците на *Epochi*, а като цяло намалява и делът на медиевистиката. Своеобразно изключение е материалът на Стоян Михайлов за българо-византийските конфликти през VIII век, който прави опит за систематизиране на хронологията, както и на персоналните и династични смени в Българската държава, която се намира в сериозна политическа криза тогава.

Том 11, бр. 1 от 2003 компенсира тази празнота от няколко години. Томът е резултат от конференция, проведена по инициатива на нашия Исторически факултет и посветена на паметта на Борислав Примов и Георги Първев. Съвсем естествено доминират медиевистичните материали, от които пряко или косвено отношение към византийската тематика имат статиите на Ани Данчева-Василева за късноантичната митрополия Сердика и средновековния Средец като

църковно средище, на Николай Кънев за куропалатите във Византийската империя през IX–XI век, на Момчил Младенов, който излага интересна хипотеза за връзки на византийският император и узурпатор Йоан VII Палеолог и Иван Срацимир, както и моята обзорна статия за византийското отношение към Запада през XI век. Макар и да са свързани повече със средновековната българска история, аз бих отбелязал също статиите на проф. В. Тъпкова-Заимова за владетелската титулатура според папската кореспонденция през XIII век и на Д. Чешмеджиев, който излага интересна хипотеза за култа към св. Лаврентий в средновековна България и на Запад.

Том 12, брой 1 от 2004 г. е посветен на проф. Златозара Гочева. Конференцията в нейна чест включва доклади, насочени преимуществено към Античността и класическото познание. Сред материалите, имащи отношение към византистиката, ще спомена резултатите от разкопките на епископската базилика в късноантично Нове, докладвани от Анджей Биернацки, както и моята статия за късноантичния философ и математик Ипатия от Александрия. В следващия втори брой от същата година заслужават споменаване статията на Р. Рашев, посветена на византийския балкански град от Късната античност до X век и възможното влияние върху българския аул. В. Герджикова се спира на описанието и образа на Рим у Амиан Марцелин, а П. Георгиев – на oppidum Salices и възможната идентификация с по-късния римски Марцианопол.

Следва отново своеобразен „хиатус“ по отношение на византистичните, а до голяма степен и на медиевистичните изследвания в *Epochi*. Своеобразно изключение прави том 16, брой 2 от 2008 г., в който е публикуван материал на покойния Христо Данов за античния и късноантичния Пловдив. За сметка на това том 23, бр. 1 от 2015 г., посветен на 60-годишнината на нашия колега Иван Лазаров, е пълен основно с медиевистични статии, включително и няколко в областта на византистиката. Бих споменал изследването на Б. Борисов за ранновизантийската и средновековна крепост Туида, макар и в контекста на едно неблагоприятно развитие на проучванията там; на В. Плетьов за „варварските“ нашествия в днешните североизточни земи през XI–XII век, тогава под византийска власт; на Н. Кънев за новооткрити византийски печати от Поморие; на Ст. Димитров за късновизантийския воин и на С. Антонов за монета на Исак II Ангел от средновековния Просек.

В том 24/1 е поместена информация за важно научно събитие, организирано от Историческия факултет на ВТУ – Международната научна конференция по случай 830 години от въстанието на братята Асен и Петър, началото на Второто българско царство и обявяването на Търново за столица, както и на 780-годишнината от легитимното възобновяване на Българската патриаршия. Следващият брой 2 отдава заслуженото на доайена на българската медиевистика акад. Васил Гюзелев и мястото на средновековно и модерно Търново в неговото творчество и дейтелност. В този брой има и още две публикации, свързани с византийската тематика – за локализацията на славянското племе верзити (М. Младенов) и за византийската полемика с исляма в контекста на един конкретен инцидент от времето на Мануил I Комнин (Д. Й. Димитров). Докторантът Н. Митев представя и малко известни извори за походите на Владислав Варненчик. Том 25/1 от 2017 г. продължава с още няколко особено интересни изследвания, сред които бих споменал статията на Ю. Великов за слабо известната в нашата наука иконоборческа традиция на Запад и отношението ѝ към иконоборството и иконопочитанието във Византия. В този брой можем да прочетем още за развитието на мита за Охридската архиепископия като наследник на Юстиниана Прима (митрополит Йосиф Тетовско-Гостиварски), за мирните договори и съглашения на Българската държава с Византия до 717 г. (Г. Атанасов), за българо-византийските търговски отношения в края на VIII и началото на IX век (Н. Николов, С. Дончева), за контрола над Виа Егнация и Драч по времето на българския владетел Самуил и неговия чутовен конфликт с империята (С. Георгиева), както и статията на сръбския колега А. Узелац за *Deserta Bulgariae* преди Първия кръстоносен поход. Част от тези заглавия са публикувани доклади от Международната научна конференция, посветена на 1300-годишнината от българо-византийския договор от 716 г. – за тази конференция също има отделена информация в броя. Брой 2 от 2017 г.

продължава със същия акцент върху Византийското и Българското средновековие. Бих споменал материалите на Н. Хрисимов за политиката на българския владетел Крум и защо той иска подновяване на договора от 716 г.; на П. Лунгарова и Ст. Михайлов, които представят превод и коментар на откъси от хрониката на Зигеберт, която дава ценни сведения за събитията в България и Византия през VII и VIII век; на М. Младенов за цар Самуил и действията му в континентална Гърция; на К. Станев за достоверността и възможните късни интерполации в грамотите на Василий II и защо трябва да се внимава с тях като исторически извор. Наред с това трябва да добавим и интересните статии на П. Голийски за късноантична/ранносредновековна Армения между Римската и Сасанидската империи и на Г. Ковачев за чумните епидемии в ранното средновековие. И. Иванов ни представя и една интересна и обзорна полска книга, посветена на византийските императрици (Мирослав и Малгожата Лешка).

В том 26, брой 1 от 2018 г. имаме възможност да прочетем разностранни материали, свързани пряко или не толкова пряко с Византия – от материала на полския екип специалисти по византийска кухня, медицина и фармакология, през темата за българо-византийските отношения по времето на Тервел (Д. Чешмеджиев), през пленниците (Я. Христов) и „Словото за мира с българите“ от X век (К. Маринов) до византийското оръжие и снаряжение в „Беседите на Григорий Назиански“ (В. Йотов) и ромейския аристократ от български произход Роман Воила (С. Антонов).

Списание *Епохи*, което преживява своеобразен ренесанс в последните години благодарение на заслугите на редица колеги от нашия Исторически факултет, излиза все по-уверено на световната сцена и то като реферирано списание, с публикации, които все повече тежат. Електронният достъп до списанието има също голяма заслуга за това. Тегленията на материали от списанието от много хора, буквално от целия свят, е показател за отвореността на периодичното издание и порасналата му тежест. Що се отнася конкретно до византийската тематика, тя присъства по страниците на списанието от самото му създаване. Белязана с имената на такива доайени, като проф. Тъпкова-Заимова и акад. В. Гюзелев, византистиката може да се похвали в последните години с нараснал брой публикации, свързани с много аспекти на византийско-балканската средновековна цивилизация.

Моето скромно мнение и своеобразен съвет ще бъде – да се мисли за още по-активно интернационализиране на изданието чрез публикации на световни езици (основно английски) и обширни резюмета на български език. Това би засилили още повече световния интерес не просто към списанието, но и към Факултета и Университета въобще.